

UDELEŽBA ODRASLIH V IZOBRAŽEVANJU: ZAČETNE MEDNARODNE UGOTOVITVE RAZISKAVE PIAAC

Mag. Jasmina Mirčeva, Andragoški center Republike Slovenije, Ljubljana

Mag. Marijan Manoilov, Zavarovalnica Triglav, Ljubljana

JEL: I290

UDK 374.7 (497.4)

Povzetek

Prispevek obravnava problematiko udeležnosti odraslih v izobraževanju predvsem z vidika vpliva sociodemografskih dejavnikov. Izhodišče je, da so posamezniki in skupine, ki imajo najnižje dosežke tako pri izobraževanju kot tudi na drugih področjih (pri delu in v družbi na sploh), najmanj vključeni v izobraževalne procese. Analizirani so bili predvsem tisti dejavniki, ki so bili v Mednarodni raziskavi o pismenosti odraslih (International Adult Literacy Survey – IALS)(1998) prepoznani kot najvplivnejši. Prispevek temelji na podatkih držav, ki so sodelovale v prvem krogu Mednarodne raziskave za ocenjevanje kompetenc populacije odraslih (PIAAC, 2008–2012). Slovenija sodeluje v drugem krogu raziskave, podatki bodo na voljo junija 2016. Izidi bodo zanimivi za splošno in strokovno javnost, sploh zaradi neugodnih izidov, doseženih na področju spretnosti in vključenosti odraslih ob prvi raziskavi o pismenosti odraslih.

Ključne besede: PIAAC, spretnosti odraslih, udeležnost v izobraževanju odraslih, primerjalna analiza, sociodemografski vplivi

Abstract

The contribution focuses on the issue of adult participation in education activities, particularly in terms of the impact of socio-demographic factors. Its starting point is that those individuals and groups which have the lowest levels of achievement in education and other areas (the employment market and society in general) are also the least included in adult educational processes. Particular emphasis is devoted to the factors (characteristics) that have been identified as most influential in explaining participation in the International Adult Literacy Survey (IALS, 1998). The article is based on data of the countries that were involved in the first round of the International Adult Literacy Survey (PIAAC, 2008–2012). Slovenia took part in the second round of the research, the data for which will be available in June 2016. The results are expected to be of interest to the wider and expert public as the findings regarding skills and adult education participation in the IALS (1998) were a big disappointment for Slovenia. Will there be positive changes?

Key words: PIAAC, adult skills, participation in adult education, comparative analysis, socio-demographic impact

1. Uvod

Leta 2012 se je Slovenija vključila v drugi krog Mednarodne raziskave za ocenjevanje kompetenc populacije odraslih (PIAAC). Raziskava poteka pod pokroviteljstvom OECD in je do zdaj največje in najkompleksnejše empirično preučevanje na področju izobraževanja odraslih glede števila vključenih posameznikov, kompleksnosti načrta in raziskovalne metodologije, obsežnosti zbirk podatkov kot tudi analitičnega potenciala in možnih primerjav.¹

Glavni cilji mednarodne raziskave so merjenje zaloge človeškega kapitala, preučevanje usklajenosti med

ponudbo in povpraševanjem na trgu dela ter prikaz dejavnikov, ki omogočajo razvoj in usihanje spretnosti v teku življenja. Analize tako obsežne zbirke podatkov bodo tudi razkrile, kakšne so razlike v kakovosti pridobljene izobrazbe in kvalifikacij ter kako sistemi izobraževanja in usposabljanja spodbujajo ali zavirajo pridobivanja znanja in spretnosti populacije.

Med cilji je tudi merjenje in preučevanje stopnje udeležbe odraslih v izobraževanju. Dosedanje analize so namreč pokazale, da se v izobraževalni dejavnosti vključujejo predvsem ljudje ali skupine iz istega socialnega okolja ter da precejšen del odraslih ne sodeluje v organiziranih izobraževalnih dogodkih. Izobraževalna nedejavnost se v družbah obravnava kot problem. Dejstvo je namreč, da imajo izobraževalno izključeni posamezniki in skupine v povprečju nižje temeljne spretnosti in da so pogostejše izločeni iz družbenih dogajanj. Zanje so značilne tudi višja

¹ V Sloveniji poteka raziskava v okviru nacionalnega projekta *Merjenje učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja za izboljševanje usposobljenosti izobraževalcev odraslih*. Projekt izvaja konzorcij partnerskih ustanov: Andragoški center Slovenije (vodilni partner), Statistični urad RS ter tri fakultete Univerze v Ljubljani (Fakulteta za družbene vede, Ekonomska fakulteta in Filozofska fakulteta).

brezposelnost, socialna odvisnost in kriminaliteta ter nasploh slabša kakovost življenja. Zato ima višja izobraževalna udeležba odraslih pomembne družbene in ekonomske učinke, usmerjene tudi k spreminjanju vedenja socialno izključenih ali marginaliziranih skupin (Mc Givney, 2001).

Prispevek se osredotoča predvsem na raziskovanje razmerja in učinke udeležbe, odvisne od značilnosti populacije oziroma posameznih družbenih skupin od 16. do 65. leta, ki v izobraževalnih procesih največ oziroma najmanj sodelujejo. Predstavljene bodo predvsem značilnosti, ki na to stanje vplivajo pozitivno ali negativno. Pokazano bo, koliko znana sociološka Matthejeva teza (Matthew principle) o različni dostopnosti in porazdelitvi dobrin velja na področju izobraževanja odraslih (Boeren, 2009). Predvidevamo, da se tisti, ki so izobraževalno najbolj deprivilegirani, najmanj udeležujejo izobraževalnih dejavnosti. In obratno tisti, ki že imajo ustrezna znanja in spretnosti, dobijo največ.

Prispevek temelji na mednarodnih podatkih oziroma podatkih držav, ki so sodelovale v prvem krogu raziskave PIAAC. Nekatere ugotovitve držav prvega kroga so bile objavljene v poročilu OECD Skills Outlook, oktobra 2013 (OECD, 2013).

Slovenija sodeluje v drugem krogu, zato bodo nacionalne ugotovitve prikazane po umiku embarga, predvidoma junija 2016. Mednarodna analiza je izhodišče za poznejše preučevanje in razlago slovenskih podatkov, saj je sistem izobraževanja v Sloveniji usklajen z evropskimi sistemi in soodvisen od njih in trendov ter sledi ciljem, smernicam in strategijam EU in razvitih držav v svetu.

Prispevek je zasnovan tako, da po uvodni predstavitvi koncepta in aktualnosti problematike sledi del, v katerem so podrobneje predstavljene značilnosti izbranega prijema, metodološke značilnosti ter postopki pridobivanja in analize podatkov. Opredeljene so tudi značilnosti vzorca izbrane populacije v preučevanih državah. V tretjem poglavju je prikazana stopnja udeležbe odraslih v izobraževanju v mednarodni in časovni perspektivi. V središču četrtega dela je prikaz odvisnosti udeležbe odraslih v izobraževanju od sociodemografskih značilnosti odrasle populacije v državah, ki so sodelovale v prvem krogu raziskave PIAAC. Slovenija sodeluje v drugem krogu raziskave in njeni podatki bodo na voljo pozneje. Nekatere specifične stopnje udeležbe v izobraževanju v slovenskem kontekstu so prikazane v samostojnem (petem) poglavju. V zadnjem delu so

povzete poglobitve ugotovitve in dileme, ki bi bile aktualne tudi pri razlagi slovenskih podatkov.

2. Metodološka izhodišča in postopki

Pod pokroviteljstvom OECD sta do zdaj potekali že dve raziskavi, ki sta temeljili na neposrednem merjenju spretnosti odraslih. Prva je bila *Mednarodna raziskava o pismenosti odraslih* (International Adult Literacy Survey – IALS). Preučevane so bile pisne, računske in dokumentacijske spretnosti odraslih ter njihova uporaba v življenjskem in delovnem okolju odrasle populacije. Sledila je raziskava *Pismenost in življenjske spretnosti odraslih* (Adult Literacy and Lifeskills Survey – ALL). Njen temeljni cilj je bil, da prikaže proces razvijanja in izgubljanja spretnosti odrasle populacije. Namen preučevanja je bil, da se zagotovijo kakovostne meritve, ki bi zmanjšale stopnjo variabilnosti in omogočile, da so rezultati raziskovanja primerljivejši (Možina, 2015).

Program za mednarodno ocenjevanje kompetenc odraslih PIAAC je najkakovostnejša in najboljšežnja raziskava spretnosti odraslih do zdaj. Zanj so značilni zagotavljanje primerljivosti s prejšnjimi raziskavami, izboljševanje standardov kakovosti, vključitev nižje in višje ravni bralne spretnosti in matematične spretnosti ter neposredno merjenje spretnosti reševanja problemov v tehnološko zahtevnem okolju. Metodologija raziskave temelji na neposrednem merjenju spretnosti odraslih.

Program za mednarodno merjenje kompetenc odraslih prinaša vrsto novosti. Spretnosti, ki se merijo, so opredeljene kot ključne kompetence, ki jih uporablja posameznik v informacijski dobi pri delu, v življenju in pri osebni ravnani. Izsledki projekta bodo primerljivi s tistimi iz prejšnjih raziskav. Novost raziskave PIAAC je tudi ocenjevanje spretnosti za potrebe delovnega mesta (Možina, 2015).

Raziskava se izvaja v več krogih sodelujočih držav. Prvi krog je bil izveden od 2008 do 2012. Slovenija se je pridružila drugemu krogu novih devetih držav (2012–2016). Načrtuje se tudi tretji krog držav (2014–2018), v katerem bodo sodelovale tudi manj razvite države. Prispevek temelji na podatkih 24 držav, ki so sodelovale v prvem krogu raziskave PIAAC: Avstrija, Avstralija, Belgija, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Irska, Italija, Japonska, Kanada, Koreja, Nemčija, Nizozemska, Norveška, Poljska, Rusija, Slovaška, Španija, Švedska, VB in ZDA. V drugem krogu (2012–2016) sodeluje devet držav: Čile, Grčija, Indonezija,

Izrael, Litva, Nova Zelandija, Singapur, Slovenija² in Turčija.

Ciljno skupino predstavljajo prebivalci teh držav, stari od 16. do 65. let. V vzorec raziskave prvega kroga je bilo vključenih več kot 166.000 odraslih, kar je reprezentativni vzorec za 724 milijonov odraslih.

Kot izhodišče za časovno primerjavo je bila uporabljena baza IALS – Mednarodna raziskava o pismenosti odraslih (1998). V raziskavi je sodelovalo 21 držav. Instrumentarij, uporabljen za pridobivanje podatkov, je bil sestavljen iz dveh delov: iz osnovnega vprašalnika in testnega (kognitivnega) dela. Nekatera vprašanja so bila prilagojena nacionalnim posebnostim. Zaradi vpetosti v mednarodno metodologijo so sodelujoče države zasnovale projektne dejavnosti, tako da so sledile metodološkim in tehničkim navodilom ter časovnemu načrtu, ki jih je pod pokroviteljstvom OECD pripravil in izvedel Mednarodni konzorcij PIAAC (Možina, 2015).

Pri analizi in razlagi podatkov je bila uporabljena deskriptivna, bivariatna in multivariatna statistika.

3. Vzorci vključenosti odraslih v programih izobraževanja

Pri opredelitvi udeležbe v izobraževanju odraslih so bile upoštevane smernice in izhodišča OECD, ki zagotavljajo največjo mednarodno in časovno primerljivost. V tem pogledu je *udeležba odraslih v izobraževanju* opredeljena kot sodelovanje odraslih v enem ali več organiziranih učnih dogodkih na leto na kakršnem koli področju izobraževanja.³ Pri tem so zajeti različni načini in oblike udeležbe v dejavnostih, katerih namen je pridobivanje znanja, spretnosti, promocija učenja ter interakcija med subjekti procesa: učitelji, udeleženci, potencialnimi udeleženci, subjekti na ravni odločanja in oblikovanja izobraževalne politike.

Izobraževanje je razumljeno v najširšem pomenu in zajema različne subjekte. Uresničuje se po bolj ali manj institucionaliziranih učnih poteh, temelji na starih in na novonastalih učnih potrebah. *Družbene skupine* so v tem kontekstu opredeljene kot skupine odraslih, katerih

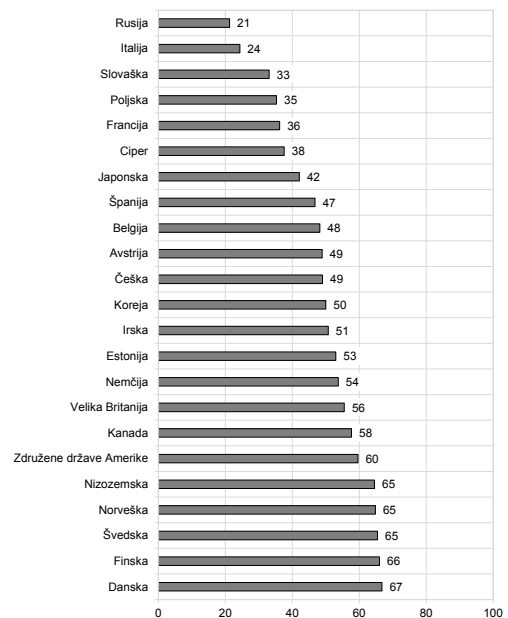
² Za Slovenijo je projekt nacionalnega pomena, saj je bilo v neposredno testiranje vključenih več kot 6.500 odraslih. K sodelovanju so povabljeni naključno izbrani posamezniki iz registra slovenskega prebivalstva, ki so enakomerno zastopani po spolu, starosti in kraju bivanja. Raziskava bo v Sloveniji zagotovila informacije o tem, kako odrasli uporabljajo spretnosti na delovnem mestu, doma in v skupnosti. Pokazala bo, kako se te spretnosti razvijajo, vzdržujejo in poenjajo v teku življenja. Poseben poudarek bo na merjenju vpliva kompetenc na ekonomski in socialni položaj posameznika, panoge, regije in države. Projekt v Sloveniji je potekal v okviru ESS *Merjenje učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja za izboljšanje usposobljenosti izobraževalcev odraslih od 2013 do 2016*.

³ Ta opredelitev se nekoliko razlikuje od tiste leta 1998 (IALS), ko je bilo upoštevano le tisto sodelovanje odraslih, ki je trajalo več kot 5 ur na teden.

spolne, starostne, izobrazbene, poklicne, delovne in materialne statusne značilnosti ter medsebojne povezave in interesi imajo izrazite socialne razsežnosti in funkcije.

V nadaljevanju predstavljamo, kako so se uvrstile države glede stopnje udeležbe populacije od 16. do 65. leta v izobraževanju.

Slika 1. Stopnja udeležbe odraslih v izobraževanju⁴ v starosti od 16. do 65. leta v državah, ki so sodelovale v prvem krogu



Vir: Mednarodna baza PIAAC (2012)⁵.

Podatki mednarodne analize kažejo širok razpon izobraževalne udeležbe populacije med 16. in 65. letom starosti, ki sega od 21 % v državah z najnižjo stopnjo do 67 % v tistih, kjer je izobraževalna udeležba visoka. V skandinavskih državah je izobraževalna dejavnost odrasle populacije trikrat višja kot v nekaterih manj razvitih evropskih državah (Rusija, Italija, Slovaška, Poljska). Medtem ko je skupina držav z najvišjo izobraževalno udeležbo dokaj enotna – sestavljajo jo predvsem skandinavske države, države z najnižjo izobraževalno udeležbo težko uvrstimo v enotne kategorije. Prevladujejo vzhodnoevropske in sredozemske države. Visoka uvrstitev skandinavskih držav na lestvici izobraževalne udeležbe prebivalstva je pričakovana, saj so bili dosežki podobni leta 1998

⁴ V prispevku se uporablja kazalnik *udeležba odraslih v izobraževanju*, ki je opredeljen kot sodelovanje odraslih v enem ali več organiziranih učnih dogodkih na kakršnem koli področju izobraževanja v zadnjih dvanajstih mesecih. V literaturi se pogosto kot sopomenki pojavljata vključenost in participacija v izobraževanju.

⁵ Za analizo so bili porabljeni podatki iz mednarodne PIAAC (The Survey of Adult Skills), dostopna na OECD strani <http://www.oecd.org/site/피아ac/publicdataandanalysis.htm>.

(IALS). Za te države so značilne uveljavljenost koncepta vseživljenjske učenja, dolga tradicija izobraževalne dejavnosti med odraslimi in državna podpora pri izobraževanju, ki je je deležno prebivalstvo vseh starosti in različnih družbenih skupin (Mohorčič, Špolar, Ivančič, Mirčeva, 2001). Med 40- in 60-odstotno izobraževalno udeležbo dosega: ZDA, Kanada, Velika Britanija, Nemčija, Estonija, Irska, Koreja, Češka, Avstrija, Belgija, Španija in Japonska.

Leta 1998 se je Slovenija uvrstila med države z nižjo stopnjo izobraževalne udeležbe (31 %) (Literacy in the Information Age, 2000). Po podatkih ankete o delovni sili, ki sicer temelji na drugačni metodologiji in ima drugačen zajem, se je izobraževalna udeležba populacije od Prve mednarodne raziskave o pismenosti prebivalstva nekoliko zvišala, vendar v obdobju gospodarske krize in recesije kaže tendenco upadanja (Mirčeva, Dobnikar, 2011).

Časovna primerjava ni pokazala velikih razlik med državami, ki so sodelovale v obeh raziskavah za merjenje pismenosti in kompetence populacije odraslih. Države so bolj ali manj ostale uvrščene v istih kategorijah. Iz tabele 1 je razvidno, da se je ponekod spremenil vrstni red. Uvrščenost na lestvici udeležbe v izobraževanju se je izboljšala na Danskem, Nizozemskem in Irskem. Slabši rezultat leta 2013 v primerjavi s stanjem pred petnajstimi leti so kazale: Finska, Češka in Velika Britanija.

Slika 2. Rangi udeležbe v izobraževanju odraslih po podatkih raziskave PIAAC (2013) in IALS (1998)

IALS	rang	PIAAC	rang
Finska	1	Danska	1
Danska	2	Finska	2
Švedska	3	Švedska	3
Norveška	4	Norveška	4
Velika Britanija	5	Nizozemska	5
Združene države Amerike	6	Združene države Amerike	6
Kanada	7	Kanada	7
Nizozemska	8	Velika Britanija	8
Češka	9	Irska	9
Irska	10	Češka	10
Belgija	11	Belgija	11
Poljska	12	Poljska	12

Vir: Mednarodna baza PIAAC (2012) in Mednarodna raziskava o pismenosti odraslih IALS (1998).

4. Vpliv sociodemografskih dejavnikov na raven udeležbe v izobraževanju

V nadaljevanju je predstavljen poskus shematizacije stanja v petih državah, in sicer z modelom logistične regresije⁶. Stanje udeležbe odraslih v izobraževanju

⁶ Zaradi kompleksnega vzorčnega načrta analiziranih PIAAC podatkov je bila omenjena logistična regresija narejena z orodjem IDB Analyzer, ki ga je razvil International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) – Data Processing and Research Center. Analiza je bila narejena na podskupini dejavnikov, ki so delovno aktivni oz. prejema dohodek.

predstavlja v modelu odvisno spremenljivko, neodvisne spremenljivke pa so dejavniki, ki so bili leta 1998 po podatkih Mednarodne raziskave o pismenosti odraslih (IALS) ekstrahirani kot najvplivnejši pri pojasnjevanju stopnje izobraževalne udeležbe. To so: spol, starost, dosežena izobrazba, zaposlitveni položaj, poslovna dejavnost, ekonomski položaj, pogostost sodelovanja v prostovoljskih organizacijah/združenjih, zdravstveno stanje, število otrok, država rojstva, materni jezik, izobrazba matere in izobrazba očeta.⁷

V tabeli 1 so prikazane omenjene neodvisne spremenljivke, ki glede na logistični model posamezne države statistično značilno⁸ vplivajo na odvisno spremenljivko (udeležba odraslih). Kot je iz omenjene tabele razvidno, neodvisne spremenljivke logističnih modelov izbranih držav pojasnijo med 16 % in 27 % variabilnosti odvisne spremenljivke, in sicer je v češkem modelu pojasnjena varianca 21 %, v Nemčiji 27 %, v VB 20 %, na Danskem 16 % in v Italiji 22 %⁹. Neodvisne spremenljivke so v tabeli 1 razvrščene glede na standardizirane koeficiente logistične regresije (Beta), in sicer višje razvrščene neodvisne spremenljivke oziroma dejavniki imajo višji standardizirani regresijski koeficient vsaj pri enem izmed odgovorov. Posredno to pomeni, da višje razvrščeni dejavniki bolj vplivajo na raven udeležbenosti odraslih v programih izobraževanja oz. usposabljanja v posamezni državi.

Vsi dejavniki iz tabele 1 so v nadaljevanju podrobneje analizirani, in sicer sledi bivariatna analiza (stolpičnih) strukturnih odstotkov omenjenih dejavnikov za posamezno državo.

Dejavnik, ki vodi k najizrazitejšim razlikam v vzorcih izobraževalne udeležbe odraslih, je *dosežena izobrazba*. Kamp pojasnjuje visoko statistično povezanost med stopnjo izobrazbe in ravnjo udeležbe v izobraževanju odraslih kot posledico kumulativnega učinka, ki se okrepi s poprejšnjim sodelovanjem v učnih procesih.

⁷ Za potrebe logistične regresije je bilo izbranih 5 držav: Danska, Italija, Nemčija, Češka, Velika Britanija, ki izražajo prevladujoče pristope, regularnosti in podprtosti izobraževalne dejavnosti v evropskem prostoru. **Danska** je država v skupini skandinavskega modela organiziranosti izobraževalne dejavnosti in država z najvišjo ravnjo vključenosti prebivalstva v organiziranih izobraževalnih dogodkih. Za skandinavske države nasploh so značilne dolga tradicija izobraževanja odraslih, visoka državna podpora in spodbujanje različnih skupin pri vključevanju v programe formalnega in neformalnega izobraževanja. **Italija** je država sredozemskega tipa. Zanj je značilna najnižja stopnja vključenosti prebivalstva v organizirane izobraževalne dejavnosti. **Nemčija** je tipična država organiziranosti izobraževalne dejavnosti v srednjeevropskem prostoru. Vloga socialnih partnerjev pri organiziranju izobraževanja je zelo visoka. **Češka** je vzhodnoevropska država, ki je glede zgodovinskih, političnih in ekonomskih parametrov dokaj podobna Sloveniji. **Velika Britanija** je predstavnica anglosaškega – liberalnega modela izobraževalne vključenosti. Zanj je značilna nižja državna podpora pri organiziranju izobraževalne dejavnosti.

⁸ Vsaj eden izmed standardiziranih regresijskih koeficientov posamezne neodvisne spremenljivke je statistično značilen s stopnjo tveganja $\leq 5\%$.

⁹ Pri Italiji je bila iz skupine neodvisnih spremenljivk izločena spremenljivka T_C_Q01a (delo da/ne), ker je imela veliko manjkajočih vrednosti.

Tabela 1: Dejavniki, ki statistično značilno vplivajo na raven udeležbe odraslih v programih izobraževanja/usposabljanja v petih državah, leta 2013

Odvisna spremenljivka: udeležba odraslih Pojasnjena varianca (Nagelkerke R ²)	Izbrane države				
	Italija	Češka	Nemčija	VB	Danska
	22 %	21 %	27 %	20 %	16 %
Neodvisne spremenljivke oz. dejavniki so razvrščeni glede na standardizirane koeficiente logistične regresije, in sicer višje razvrščeni dejavniki imajo višji koeficient pri enem izmed odgovorov. Posredno to pomeni, da višje razvrščeni dejavniki bolj vplivajo na raven udeležbe odraslih v programih izobraževanja oz. usposabljanja.	1. Raven šolanja	1. Materni jezik	1. Raven šolanja	1. Mesečni prihodki	1. Volonterstvo
	2. Splošno zdravje	2. Raven šolanja	2. Mesečni prihodki	2. Spol	2. Mesečni prihodki
	3. Volonterstvo	3. Izobrazba skrbnika	3. Spol	3. Materni jezik	3. Splošno zdravje
	4. Starost	4. Mesečni prihodki	4. Starost	4. Starost	4. Izobrazba skrbnika
	5. Spol	5. Splošno zdravje			5. Spol

Tabela 2: Bivariatna križanja dejavnikov iz tabele 1 glede na izbrane države

	Delež dejavnikov				
	Italija	Češka	Nemčija	VB	Danska
Udeležba na ravni države	24,3	49	53,7	55,5	66,8
Starost					
16–19 let	21,7	70,8	90	57	94,8
20–24 let	24,6	63,8	64,4	54,6	81,2
25–39 let	32,8	56,4	59,8	61	76,2
40–49 let	26	55,5	58,6	61,7	68,2
50–65 let	14,5	34,9	41	45,1	53,9
Materni jezik in država rojstva					
Rojen v državi, govori jezik v državi	24,9	49,2	55,7	55,1	67,5
Rojen v državi, govori tuji jezik	11	100	57,8	56,1	79,8
Rojen v tujini, govori jezik v državi	33,3	37,5	50,9	58,6	56
Rojen v tujini, govori tuji jezik	19,7	44,6	38,9	56,7	61,4
Izobrazba					
Manj kot srednjo šolo	11,5	26,2	39	23,7	50,4
Srednja šola	29,6	45,9	45,7	50,8	61,7
Več kot srednješolska izobrazba	56,5	67,9	70	71,5	80,2
Ni opredeljivo	28,1	99,4	28,9	56,9	52,7
Ali imajo delo					
DA	32,3	61,1	60,2	65,4	74,4
Ne	13,5	23,3	37,6	34,4	48,1
Plačilni razred					
Najnižji decil	26,6	45,1	31,7	51,1	72,2
9. decil	17,7	41,1	45,4	58,9	63,2
8.	13,7	46,7	43,4	51,1	67,4
7.	33,2	51,1	52,1	53,7	68,8
6.	27,6	54,7	51,9	65,2	70,3
5.	43	66,1	64,9	70,5	73,8
4.	35,2	65,6	62,8	71,3	78,9
3.	44,9	73,1	69,4	72,7	82,2
2.	41,2	76,2	78,9	80	80,2
Najvišji decil	51,1	77,4	83,7	83,2	81,9

Tabela 2: Bivariatna križanja dejavnikov iz tabele 1 glede na izbrane države - nadaljevanje

	Delež dejavnikov				
	Italija	Češka	Nemčija	VB	Danska
Spol					
Moški	26,4	53	57	57,2	65,1
Ženski	22,2	45	50,4	53,8	68,5
Udeležba v prostovoljskih združenjih					
Nikoli	21,1	45,9	48,4	50,5	61,8
Manj kot enkrat mesečno	35,5	69,5	65,8	69,2	74,5
Manj kot enkrat tedensko, vendar vsaj enkrat mesečno	32,8	64,8	61	69,8	74,9
Vsaj enkrat tedensko, vendar ne vsak dan	37,9	62,8	66,6	65	69,7
Vsak dan	38,6	42,5	53	59,8	71,3
Zdravje					
Odlično	27,7	57,2	62,6	61,1	77
Zelo dobro	28	59,8	59,6	59,6	71,9
Dobro	25,2	46,5	46,6	55,9	64,8
Precej	16	27,6	37,6	47,6	50,3
reven/revno	9,4	10,5	23,1	20,7	35,4
Število otrok					
1	22,1	45,8	52	58,1	66
2	20	47,3	48,3	54,1	65,8
3	12	42,7	47,3	48,5	62,4
4	11,5	29,4	37,9	46,2	50
Rojen v državi					
DA	24,5	49,3	55,8	55,2	67,6
Ne	22,5	43,7	41,8	57,5	60,8
Izobrazba matere					
ISCED 1, 2, in 3C nižji ¹⁰	20,5	37,9	42,6	46,1	59,6
ISCED 3 (brez 3C nižji) in 4	44,2	54,5	58,5	66,3	73
ISCED 5 in 6	57,3	59,4	69,6	70,2	79,7
Izobrazba očeta					
ISCED 1, 2, in 3C nižji	19,9	36,1	39	45	60,1
ISCED 3 (brez 3C nižji) in 4	42,6	50,6	53,1	60,8	68,3
ISCED 5 in 6	51,1	61,8	66,9	71,3	77,2

Vir: Mednarodna baza PIAAC (2012).

Zato imajo udeleženci, ki so izobraževalno dejavni, praviloma dolgo izobraževalno zgodovino (Kamp po Mohorčič Špolar, Ivančič, Mirčeva, 2006). Razlike v deležih udeležbe med najbolj in najmanj izobraženimi so najizrazitejše na Danskem, v Veliki Britaniji in Nemčiji, nekoliko manj pa v Italiji.

Starost je bila v dosedanjih empiričnih preučevanjih pomemben napovedovalec izobraževalne udeležbe

¹⁰ ISCED 1 – primarno izobraževanje ali prvo obdobje osnovnega izobraževanja
 ISCED 2 – nižje sekundarno ali drugo obdobje osnovnega izobraževanja
 OSCE 3 – višje sekundarno izobraževanje
 ISCED 4 – posekondarno predterciarno izobraževanje
 ISCED 5 – prvo obdobje terciarnega izobraževanja, ki se ne konča z najzahtevnejšo visokošolsko kvalifikacijo
 ISCED 6 – drugo obdobje terciarnega izobraževanja, ki se konča z najzahtevnejšo visokošolsko kvalifikacijo.

prebivalstva (Mirčeva, Žalec, Radovan 2014). Znano je, da z leti raven udeležbe v izobraževanju prebivalstva upada, čeprav ne linearno in ne z enako intenziteto v posameznih državah.

V državah EU se pogosto poudarja medgeneracijski razkorak v kakovosti in obsegu znanja in kompetenc različnih starostnih skupin. Podatki OECD in Statistics Canada kažejo, da so v razvitih državah sveta trije od štirih odraslih v starostni skupini od 25. do 34. let končali srednjo šolo – to so potencialni udeleženci izobraževalnih programov. V kategoriji od 55. do 64. leta dosega to raven manj kot polovica prebivalstva (Eurobarometer, 2012).

Na podlagi tabel 1 in 2 je mogoče potrditi tudi to ugotovitev. Zelo visok delež mlajših odraslih (16 do 19 let), ki se izobražuje na Danskem in v Nemčiji, je zelo

verjetno posledica tega, da je bil še vedno precejšnji del populacije v tej starostni kategoriji v sistemu rednega šolanja. V Italiji in VB je izobraževalno najdejavnejša skupina od 25. do 49. leta, ko je tudi delovna aktivnost populacije najvišja. Za Češko je značilno, da je raven udeležbe najvišja pri najmlajših, vključenih v raziskavo, toda ne toliko kot v Nemčiji in na Danskem, nato pa linearno upada. Po 50. letu starosti se delež udeležencev v vseh preučevanih državah že precej zmanjša. Na Danskem je ta delež še vedno precej visok – več kot polovica prebivalstva je izobraževalno dejavna. V Nemčiji in VB dosega več kot 40 %, veliko manj pa so izobraževalno dejavni odrasli v Italiji (14,5 %) in na Češkem (34,9 %).

Nekateri avtorji, denimo Burk, pojasnjujejo, da so višje starostne kategorije standardno manj izobraževalno dejavne. Avtor poroča, da se po 50. letu starosti odrasli redkeje odločajo za izobraževanje v obstoječih izobraževalnih ustanovah, ker menijo, da so te namenjene mlajšim. Tuijnman pa poudarja, da so razlike v isti starostni skupini večje kot tiste med starostnimi skupinami in da udeležbo v izobraževanju bolj determinirata poprejšnja stopnja izobrazbe in poklicni status. Poudarja tudi, da ima skupina starejših nižjo temeljno izobrazbo, manjše poklicne spodbude in v povprečju manj razvite učne navade (Burk po Tuijnman, 1996).

Prihodki so ključni napovedovalec izobraževalne udeležbe v Veliki Britaniji ter drugi najpomembnejši v Nemčiji in na Danskem. V Nemčiji se odrasli v najvišjem plačilnem razredu izobražujejo skoraj trikrat več kot tisti v najnižjem. Nizka izobraževalna udeležba v Italiji pa je značilna za tri najnižje dohodkovne razrede. Van der Kamp (po Tuijnmanu, 1996) sicer navaja, da ni neposredne povezave med stopnjo udeležbe v izobraževanju in ekonomskim položajem posameznika.

Tukaj se pojavljata dva argumenta. Prvi je ta, da si precejšen del manj plačanih zaposlenih (med temi je veliko mladih) skuša izboljšati svoj finančni položaj z mehanizmi izobraževanja. Drugi pa, da zaposleni v nižjih plačilnih razredih manj cenijo izobraževanje kot sredstvo za osebne dosežke ter nižje vrednotijo nadaljevanje šolanja nad šoloobvezno starostjo. Pri vrednotenju dela poudarjajo stabilnost, zanesljivost in takojšnje ekonomske koristi ter zato zavračajo tveganje in vlaganje v resnejše izobraževalne rešitve (Holborn, po Haralambosu, 1999).

Izobrazba matere. Nekateri dosedanje analize so pokazale visoko povezanost med doseženo stopnjo izobrazbe in učnimi dosežki posameznikov ter doseženo izobrazbo in učnimi dosežki njihovih staršev. Pozitivna korelacija med izobrazbo staršev in udeležbo v izobraževanju odraslih je zelo izrazita na Češkem in Danskem. Statistična pomembnost med tema dvema spremenljivkama se vidi tudi v Italiji, malo manj, a je še

vedno pozitivna, v Nemčiji in Veliki Britaniji.

Nedvomno, izobraževanje pomembno vpliva na zdravje prebivalcev. Vpliv izobraževanja na zdravje je lahko posreden: izobraževanje omogoča dostop do kakovostnejših delovnih mest, izboljšuje ekonomski položaj posameznika, okrepi socialni kapital ter spodbuja zdrav življenjski slog. Bolj izobraženi so redkeje brezposelni, več zaslužijo, opravljajo manj tvegana dela. Vpliv izobraževanja na zdravje je lahko tudi bolj neposreden, saj so posebna znanja in spretnosti del rednega šolskega učnega programa ali del vzgoje, ki jih v večji meri ponudijo bolj izobraženi starši.

Med izbranimi državami, ki so sodelovale v prvem krogu raziskave PIAAC, se je spremenljivka *splošno zdravje* pokazala kot statistično pomembna pri pojasnjevanju stopnje udeležbe v izobraževanju in bila razvrščena med prvimi petimi napovedovalci udeležbe v izobraževanju kar v treh državah. V Italiji je bila razvrščena na drugem mestu, na Danskem na tretjem in na Češkem na petem mestu. Tudi v Nemčiji in Veliki Britaniji, kjer ni bila uvrščena med prvimi petimi, obstaja linearna povezanost. Višja ocena zdravstvenega stanja napoveduje višjo izobraževalno udeležbo. Delež izobraževalno nedejavnih, ki so svoje zdravstveno stanje ocenili kot slabo, je izjemno visok.

Iz tabel 1 in 2 je razvidno, da je tudi *spol* pomemben dejavnik razlik pri dostopnosti do izobraževanja. Razlike so najizrazitejše v Nemčiji, Veliki Britaniji in Italiji. Deskriptivni podatki kažejo, da so v preučevanih državah ženske bolj odrinjene od izobraževalnih priložnosti, razen na Danskem, kjer so učno dejavnejše. V Italiji so te razlike za 4,2 odstotne točke, na Češkem za 8, v Nemčiji za 6,6 in Veliki Britaniji za 3,4 odstotne točke v korist moških. Na Danskem je razlika 3,4 odstotne točke v korist žensk.

V sodobni družbi ženske svojo vlogo v družini kombinirajo z zaposlitvijo. Podobno kakor moški morajo vlagati v pridobivanje znanja in spretnosti, da ohranijo konkurenčnost na trgu dela (Ivančič, 2001). Kot kažejo izidi, razen na Danskem v obravnavanih državah ni bilo učinkovitih ukrepov, ki bi v tem pogledu zmanjšale diskriminiranost žensk.

Materni jezik kot pomembnejši napovedovalec udeležbe v izobraževanju je omenjen na Češkem in v VB. Na Češkem imajo prebivalci, katerih materni jezik ni češčina, prednost z vidika izobraževanja v primerjavi s češko govorečim prebivalstvom. Med štirimi modalitetami so v najboljšem položaju glede stopnje udeležbe tisti, rojeni na Češkem, katerih materni jezik ni češčina. V Veliki Britaniji so v najboljšem položaju rojeni v tujini in angleško govoreči. Znanje tujega jezika je pomembna spodbuda za izobraževanje tudi v Nemčiji in na Danskem.

Nekatere sociološke raziskave so v zadnjih tridesetih letih pokazale precejšnjo povezanost med članstvom v prostovoljskih organizacijah in udeležbo v programih izobraževanja odraslih, in sicer da posamezniki, ki so nagnjeni k udeležbi v izobraževalnih dejavnostih, kažejo težnjo k članstvu v prostovoljskih združenjih.

Korelacija med sodelovanjem v *prostovoljskih združenjih* in udeležbo v izobraževanju odraslih je izrazitejša na Danskem in v Italiji. Tako v eni kot v drugi državi so najbolj izobraževalno dejavni tisti, ki dnevno sodelujejo v različnih oblikah prostovoljskega združevanja. Slovenija je med evropskimi državami z najvišjim deležem društev in nevladnih organizacij na prebivalca. Izidi raziskave PIAAC bodo pokazali, koliko je to dvoje komplementarno.

5. Nekatere ugotovitve raziskave IALS za Slovenijo z vidika razlage podatkov PIAAC

Slovenija se je vključila v drugi krog raziskave PIAAC (2012–2016). Leta 2016 bodo zagotovljene veljavnost, zanesljivost in primerljivost med državami, ki sodelujejo v prvem in drugem krogu raziskave. Slovenija je sodelovala tudi pri *Prvi mednarodni raziskavi o pismenosti odraslih* (International Adult Literacy Survey – IALS, 1998). Po podatkih te raziskave se je leta 1998 Slovenija uvrstila med države, v katerih je bila stopnja udeležbe v izobraževanju odraslih manjša kot 35 % in za katere je bilo značilno, da koncepta vseživljenjskega učenja ne podpira večina prebivalstva (Mohorčič Špolar, 2001). Raziskava je razkrila tudi pomembne razlike v vzorcih udeležbe prebivalstva v izobraževanju. Najmanj dejavne kategorije imajo te značilnosti: nizka formalna izobrazba – imajo namreč nekaj razredov osnovne šole, končano osnovno šolo ali eno- do dvoletno poklicno srednjo šolo; zaposlitveni status izobraževalno nedejavnih je pričakovano nižji oziroma nimajo nadzorne odgovornosti; so zaposleni pri delodajalcu; zelo pogosto opravljajo poklice za preprosta dela. Izobraževalno nedejavni zaposleni se najpogosteje najdejo v manj razvitih perifernih regijah, kjer je tudi ponudba izobraževalnih programov nekoliko nižja (Mohorčič Špolar, 2006).

Podobno kot v prikazanih državah v raziskavi PIAAC imata tudi pri raziskavi IALS temeljno vlogo pri pojasnjevanju stopnje udeležbe v izobraževanju končana formalna izobrazba in starost. Čim višja je bila izobrazba in čim nižja starost, tem večja je bila tudi verjetnost, da se bodo posamezniki izobraževali.

Analize so pokazale, da je prelomnica, ob kateri se delež izobraževalne udeležbe v populaciji dvigne nad povprečje, končana srednješolska izobrazba (4 ali 5 let). Zato so bila tudi prizadevanja nacionalnih strateških in razvojnih dokumentov zmanjšati delež prebivalstva

brez končane srednje šole ter povečati delež s terciarno izobrazbo (Strategija razvoja Slovenije 2005).

Glede starosti je analiza leta 1998 pokazala, da se z leti zmanjšuje dejavnost odraslih v izobraževanju. V obdobju do 39. leta so v Sloveniji prevladovalе skupine izobraževalno dejavnih, po 40. letu izobraževalna dejavnost začne upadati in ta upad je še izrazitejši po 50. letu starosti.

Danes se Slovenija uvršča med države EU z najhitrejšim staranjem prebivalstva. Delež starejših v tej starostni kategoriji, ki so aktivni na trgu dela, pa je med najmanjšimi v EU in tudi med članicami OECD. Glede na to, da je populacija med 50. in 65. letom starosti še vedno v obdobju delovne aktivnosti, ta porazdelitev kaže, da je za izobraževanje starejših delavcev slabo poskrbljeno. Podatki PIAAC za Slovenijo bodo pokazali, kakšni so vplivi razmer na trgu dela v zadnjih petih letih, ali so se zaradi sprejetih ukrepov izboljšale priložnosti za izobraževanje starejših delavcev ali zaradi prioritet pri zaposlovanju generacije mlajših odraslih poslabšale.

Pomemben napovedovalec udeležbe v izobraževanju v Sloveniji je bil tudi delovni položaj. Pokazano je bilo, da zahtevnejši poklici, ki temeljijo na večjem obsegu znanja in spretnosti, ponujajo možnosti za nenehno povečevanje dohodkov in uspešno kariero. To pa spodbuja učne dejavnosti v prihodnosti. Manj zahtevni poklici pa omogočajo razmeroma hitro doseganje najvišjega zaslužka, toda ponujajo manj možnosti za napredovanje ter manj možnosti za izobraževalne dejavnosti in vlaganje vanj (Mirčeva, 2000).

Podatki za Slovenijo so leta 1998 pokazali, da z znižanjem plač upada tudi udeležba v izobraževanju. Leta 1998 je bila učna dejavnost zaposlenih z najnižjimi dohodki skoraj trikrat manjša kot tista pri odraslih z najvišjimi dogodki. Pri pojasnjevanju pozitivne korelacije med udeležbo v izobraževanju in prihodki so bila tudi odstopanja. Izkazalo se je, da so odrasli v predzadnjem plačilnem razredu bolj izobraževalno dejavni kot tisti v najvišjem. Kot ovire pri najbolj plačanih so se pokazale: pomanjkanje časa, višja starost in tudi to, da ta kategorija ne pričakuje višjih povračil, saj praviloma zaseda najbolj plačane delovne položaje (IALS, 1998).

Če nadaljujemo z razmerjem izobrazba staršev – udeležba v izobraževanju je bilo ugotovljeno, da se določena raven znanja in kompetence ter raven izobraževalne udeležbe med generacijami ohranjajo. Gre za to, da bolj izobraženi starši prenašajo učne vrednote, navade in učno kulturo na svoje potomce, kar je pomembno za oblikovanje stališč in vpliva na njihove dosežke Knaflič (2000).

Glede spola pa je analiza pokazala, da so se v Sloveniji leta 1998 ženske (30%) manj udeleževale izobraževalnih

dejavnosti kakor moški (32 %). Analiza je tudi pokazala, da je bilo njihovim potrebam po izobraževanju manj zadoščeno (Mohorčič Špolar, Ivančič, Mirčeva, 2001).

6. Sklepi in razmišljanja

Raziskava PIAAC (na podlagi izsledkov držav, ki so sodelovale v prvem krogu) je podlaga za ugotavljanje trendov, ki bodo kontekstualizirani in dopolnjeni s slovenskimi podatki.

Pri oblikovanju sklepov in smernic je treba čim bolj upoštevati potrebe odraslih in jih prilagoditi glede na njihove posebnosti, kot so sociodemografske, poklicne, kulturne in druge značilnosti ter predhodne življenjske in delovne izkušnje. Predvsem je treba nameniti več pozornosti skupinam, ki so iz različnih razlogov glede izobraževalne udeležbe v deprivilegiranem položaju. Po podatkih raziskave PIAAC se sem uvrščajo: odrasli z najnižjo stopnjo formalne izobrazbe, prebivalci po 50. oziroma po 55. letu starosti, slabše plačani zaposleni, ženske, ki so se v večini držav izkazale kot manj izobraževalno dejavna kategorija, in posamezniki z manj izobraženimi starši.

Poleg prevladujočih dejavnikov, ki vplivajo na raven udeležbe v izobraževanju v preučevanih državah, so bila analizirana tudi nekatera druga razmerja, denimo med udeležbo v izobraževanju odraslih in splošnim zdravjem, maternim jezikom, državo rojstva, vključenostjo v prostovoljska društva itn. Analize nakazujejo tudi na nove izobraževalno prikrajšane skupine in so podlaga za oblikovanje predlogov, povezanih z njihovim izobraževanjem ter pridobivanjem spretnosti in kompetenc. Izsledki bodo pokazali, kateri dejavniki najbolj spodbujajo ali ovirajo udeležbo v izobraževanju odraslih in tako pripomorejo k oblikovanju spretnosti in kompetenc različnih ciljnih skupin ali to preprečujejo.

V raziskavi PIAAC se namenja posebna pozornost populaciji po 50. letu starosti. Po eni strani v to kategorijo spadajo starejši delavci, po drugi strani so to prebivalci v delovno manj aktivnem obdobju, ki imajo svoje izobraževalne potrebe in interese. Tako izsledki držav, ki so sodelovale v prvem krogu raziskave PIAAC, in izsledki nekaterih drugih analiz kažejo, da se v povprečju starejši prebivalci premalo vključujejo v izobraževanje in usposabljanje. Najbolj prikrajšani so nižje plačani zaposleni po 50. letu starosti, ki opravljajo manj zahtevna dela in so pogosto marginalizirani na trgu dela (Jelenc Krašovec, 2015). Državna politika aktivnega staranja s posebnim poudarkom na izobraževanju je še posebej aktualna za Slovenijo, ki se v EU uvršča med države z najhitrejšim staranjem prebivalstva.

Izsledki raziskave PIAAC bodo imeli v Sloveniji velik nacionalni pomen ne le za izobraževanje oziroma

izobraževanje odraslih, temveč tudi za druga področja, za gospodarstvo, delo, socialo, kulturo, zdravstvo in kmetijstvo.

Slovenija je bila leta 1998 vključena v Prvo mednarodno raziskavo o pismenosti odraslih (IALS). Za državo je bila značilna visoka umestitev prebivalstva na nižjih ravneh pismenosti, razvoja kompetenc in spretnosti (Možina, 2000). Z vidika udeležbe odraslih v izobraževanju je raziskava pokazala, da obstajajo družbene skupine, ki so izobraževalno nedejavne. Presenetljiva pa je ugotovitev, ki kaže, da se z leti kljub prizadevanjem držav in sprejemanju nekaterih ukrepov tudi na področju izobraževanja odraslih ustvarja razlika med družbenimi skupinami in se celo povečuje (*Družbeno-skupinski vplivi udeležbe odraslih v izobraževanju kot podlaga za razvoj modela poklicne kariere*, 2006).

Za Slovenijo sta v zadnjem času tudi v izobraževanju značilna izrazita varčevalna politika in nižje vlaganje v izobraževalne dejavnosti. Raziskava PIAAC bo pokazala, ali je to povzročilo določene premike na področju spretnosti in kompetenc ter ravni vključenosti populacije odraslih. Pokazalo se bo tudi, ali in koliko so socialni, ekonomski, izobraževalni in drugi problemi marginaliziranih in socialno deprivilegiranih skupin še pereči ter ali se ti povečujejo, zmanjšujejo ali ostajajo nespremenjeni.

Literatura in viri

Boeren, E. (2009). *Adult Education Participation: The Matthew Principle*. Pridobljeno 15. 5. 2015 s https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/267051/2/ART_EBoeren_2009_FILOSOFIJA-SOCIOLOGIJA.pdf.

Eurobarometer (2012). *Active ageing. Special Eurobarometer 378*. European Commission.

Eurostat (2011). *Population Projections for Slovenia (2010-2060 – Final Data)*. Pridobljeno 6. 11. 2013 s http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?id=3989.

Haralambos, M., Holborn, M. (2001). *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

IALS – *International Adult Literacy Survey*. (2000). Pridobljeno 5. 7. 2013 s <http://www5.statcan.gc.ca/bsolc/olc-cel/olc-cel?catno=89-588-X&lang=eng>.

Jelenc Krašovec, S. (2015). Izobraževanje in usposabljanje starejših delavcev. *Andragoška spoznanja*, 2/2015, 29–46.

Knaflič, L. (2000). *Družinska pismenost v Sloveniji. V: Pismenost, participacija in družba znanja*. M. Velikonja (ur.). Zbornik prispevkov 4. Andragoškega kolokvija. Str. 140–145. Ljubljana: ACS.

Literacy in the Information Age – Final Report of the International Adult Literacy Survey (2000). Organisation for Economic Co-operation and Development. Statistics Canada. Pridobljeno 12. 2. 2005 s <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/41529765.pdf>

McGivney, V. (2001). *Fixing or changing the pattern? Reflections on widening adult participation in learning*. Leicester: NIACE.

Mirčeva, J., Dobnikar, M. (2011). *Posledice recesije na izobraževanje za potrebe trga dela in vpliv tega dejavnika na izhod iz recesije*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: ACS.

Mirčeva, J., Žalec, N., Radovan, M. (2014). *Motivacije in ovire pri izobraževanju za potrebe trga dela*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: ACS.

Mirčeva, J. (2000). Participacija odraslih v izobraževanju: Vir ali posledica družbene razslojenosti. V: Pismenost, participacija in družba znanja. Andragoški kolokvij. 4. Ljubljana: ACS.

Mohorčič Špolar, V., Ivančič, A., Mirčeva, J., Možina, E., Radovan, M., Vilič Klenovšek, T., Pangerc Pahernik, Z. (2001). *Udeležba prebivalcev Slovenije v izobraževanju odraslih*, študije in raziskave 10. Ljubljana: ACS.

Mohorčič Špolar, V., Ivančič, A., Mirčeva, J., Radovan, M. (2006). *Družbeno-skupinski vplivi udeležbe odraslih v izobraževanju kot podlaga za razvoj modela poklicne kariere*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: ACS.

Možina, E. (2000). Pismenost odraslih v Sloveniji. IB Revija. 34: 3–4.

Mirčeva, J., Javrh, P., Možina, E., Vehovar, V., Brzelak, N., Škrbec, T., Rutar, K., Radovan, M., Dolničar, V., Mohorčič Špolar, V. A., Muršak, J., Kump, S., Jelenc - Krašovec, S., Mrzel, M., Pavlin, S., Pušnik, T., Kaše, R., Domadenik, P., Ograjenšek, I., Zupan, N., Mihelič, K. K., Farčnik, D., Lajovic, F. (2015). *ESS Merjenje učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja za izboljšanje usposobljenosti izobraževalcev odraslih 2013–2015: strokovne podlage in priporočila: preliminarno poročilo*. Ljubljana: ACS.

OECD (2013), OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills. OECD Publishing. Pridobljeno 18. 2. 2014 s <http://dx.doi.org/10.1787/9789264204256-en>

Rubenson, K. (2006). Constructing the lifelong learning paradigm: Competing visions from the OECD and UNESCO. V: S. Ehlers (edd.), *Milestones towards lifelong learning systems*. pp. 151-170. Copenhagen: Danish University of Education Press.

Strategija razvoja Slovenije (2005). UMAR. Pridobljeno 5. 10. 2013 s http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/projekti/02_StrategijarazvojaSlovenije.pdf

Tuijnman, A. C. (ur.) (1996). *International Encyclopedia of Adult Education and training*. Oxford, New Yourk, Tokio: Pergamon.